

נחמד למקרא

15

פנינים מתוך הספר 'נחמד למקרא' העתיד לצאת לאור בעז"ה | פרשת שלח

הצרעת. מבואר, שאף אהרן נצטרע, וא"כ שפיר יש תביעה על המרגלים שלא לקחו מוסר, שהרי אהרן ומרים נענשו בצרעת, ומסתבר שנענשו עבור אותו עוון, וזה שייך טפי בלשון הרע, דהוי עוון המתקיים לכל הפחות בשנים.

אלא דאכתי צ"ב, מנין ידעו על אהרן, הרי רק על מרים נתפרסם בתורה דבר צרעתה, ולא מצינו כן אצל אהרן, ואדרבה, התורה כסתו. ונראה, שזהו שמדגיש רש"י - "ראו", דרשעים הללו ראו שאף אהרן נצטרע כמרים אלא שפרחה ממנו הצרעת, וא"כ היה להם לקחת מוסר, ולא לקחו, דאם הם לא ראו מה שאהרן נצטרע, היו יכולים לתלות צרעתה של מרים בדבר אחר ולא בעוון לשון הרע וכנ"ל. שוב הראוני שכ"כ בספר "מצודת דוד" (שבת, מאמר סב). [ועיי"ש שהוסיף לבאר, מדוע אהרן נתרפא מיד, ואילו מרים לא נתרפאה מיד, וכי משוא פנים יש בדבר].

אך יש להעיר, מלשון ה"אור החיים" (לעיל יב, ט) שהביא בשם ה"ספרי", וז"ל: "ויפן וכו', פנה מצרעתו, אלא שמרים לא נתרפאה כאהרן תיכף ומיד, ולא ידע אדם מצרעתו". ומדנקט "ולא ידע אדם מצרעתו", משמע, שאף המרגלים לא ידעו מצרעתו של אהרן. וזה צ"ע, דא"כ מהיכן היה להם לקחת מוסר וכנ"ל.

"ואלה עֲבוֹתָם לְמִטָּה רְאוּבֵן שְׂמוּעַ בֶּן זְכוּר" (יג, ד)

הנה, ידוע הוא שלימוד בקול מועיל לזיכרון, כדאיאתא בעירובין (נד). "ברוריה אשכחתייה לההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחשיה, בטשה ביה [בעטה בו - רש"י], אמרה ליה, לא כך כתוב (שמואל-ב כג, ה) ערוכה בכל ושמורה, אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת, ואם לאו אינה משתמרת. תנא, תלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר ג' שנים שכח תלמודו" וכו', עיי"ש.

וזהו, שרמזו הכתוב כאן "שמוע בן זכור", שאדם שמשמיע לאוזניו את מה שלומד, יועיל לו שיזכור הלימוד ויתקיים בידו.

ועי' ברמב"ן (כאן) שכתב, שהשבטים נמנו לפי מעלת השלוחים עצמם, לא לפי מעלת שבטם, והקדים הנכבד הקודם במעלה. נמצא, דנשיא ראובן "שמוע בן זכור" היה גדול מכל הנשיאים, אף יותר מיהושע. ויתכן, דמשום מעלה זו - שהיה משמיע לאוזניו את מה שלומד, זכה להיות גדול מכולם.

"ויעלו בנגב ויבא עד זברון ושם אוזימן עשוי ותלמי ילידי הענק וזברון שבע עינים נבנתה לפני עזן מצרים" (יג, כב)

"ויבא עד חצרון. כלב לצדו הלך שם, ונשתטח על קברי אבות, שלא יחא ניסת לחצרו להיות צענחס, וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך צה (דברים א, לו), וכתוב (פופטיס א, כ) ויתנו לכלב את חצרון" (סוטה ל:).

"שלוזו לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אוזר איש אוזר למטה אבותי תשלזו כל נשיא בהם" (יג, ב)

אפשר, דבמה שאמר הקב"ה למשה "אשר אני נתן לבני ישראל", ולא אמר "אשר אני נתן לכם", רמז לו שאינו נכנס לארץ ישראל.

ולפ"ז יש לבאר, מה שנאמר "שלח לך", והיינו להנאתך ולטובתך (כדרך שפירש רש"י ריש פרשת לך לך), דע"י השליחות הזאת נגזרה עליהם גזירה שינועו במדבר ארבעים שנה (לב, יג), וא"כ תתעכב מיתתו של משה רבינו ארבעים שנה, שהרי נגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל, ואם היו נכנסים מיד היתה מיתתו ג"כ מיד, נמצא שע"י השליחות הזאת באה הנאה למשה רבינו, לכך נאמר "שלח לך". שו"ר שכ"כ ה"כלי יקר" (כאן), וכע"ז כתב נמי ה"אור החיים" (כאן, ד"ה עוד רמז), עיי"ש.

"שלוזו לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אוזר איש אוזר למטה אבותי תשלזו כל נשיא בהם" (יג, ב)

"שלח לך אנשים. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקחה על עסקי דבה שדברה בלחיה, ורשעים הללו לאו ולא לקחו מוסר" (תנחומא ה).

צריך להבין, מה הטענה על המרגלים שלא לקחו מוסר, הרי גם אהרן דיבר במשה או עכ"פ הסכים עם דברי מרים [עי' רש"י ו"אבן עזרא" לעיל (יב, א)], ולא מצינו שהתורה מספרת שאהרן נצטרע, וא"כ יש לתלות את צרעתה של מרים בדבר אחר, וכדאיאתא בערכין (טז). "על ו' דברים נגעים באין, על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבועת שוא, ועל גילוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגזל, ועל צרות העין". ומה ההכרח שנענשה בעבור לשון הרע.

עוד יש להעיר, מהו שמדגיש רש"י - "ראו", הא לכאורה סגי למימר "ורשעים הללו לא לקחו מוסר". [ואין לומר, ד"ראו" היינו ראו את מרים ואהרן מדברים לשון הרע. דהא כתיב (לעיל יב, ב) "וישמע ה'", וביארו חז"ל (עי' "בעל הטורים" בשם ה"ספרי"), שדיברו בינו לביןם ולא שמע אותם אדם אחר, וכ"כ ה"חפץ חיים" (עשין א) "ולא דברה בפניו שיבוש ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה"].

ספרי

ונראה לבאר, דהנה איתא בשבת (צז). "ויחר אף ה' במ וילך" (לעיל יב, ט), מלמד, שאף אהרן נצטרע, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יהודה בן בתירא, עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדברייך התורה כסתו ואתה מגלה אותו, ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק. ומביאה הגמרא ברייתא כדעת ר"ע, "ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת" (יב, י), תנא שפנה מצרעתו. וכ"ה ב"ספרי", שאף אהרן נצטרע אלא שפרחה ממנו

בפשטות, רש"י בא ליישב את הכפילות "ויכום ויכתום", לזה פירש "מכה אחר מכה". וכ"כ בפירושו "דבק טוב" (כאן). אך יש להעיר, אמאי בד"ה לא נקט נמי תיבת "ויכום". ואדרבה, מזה נראה שבא לבאר רק תיבת "ויכתום", ויל"ע בזה.

⋮

ובישוב הכפילות, עי' ב"אוצר המדרשים" (כאן) שהביא בשם "ילקוט מאור האפלה" שכתב, "ויכום ויכתום, נעשה להם [למעפילים] נס, כל מי [מן] העמלקי או הכנעני שהרג אחד מהם הוא מת בצדו, שנאמר כאשר תעשנה הדבורים (דברים א, מד), מה הדבורים הללו בעת עקיצתן ימותו, אף אלו בעת שהרגו את ישראל מתו", עיי"ש.

יש לציין, דרש"י בדברים (שם) מביא "מדרש" זה: "מה הדבורה הזאת, כשהיא מכה את האדם מיד מתה, אף הם כשהיו נוגעים בכם, מיד מתים". אך לא ניחא ליה לבאר בזה הכפילות, דפשטות קרא לא משמע הכי, אלא גם "ויכום" וגם "ויכתום", קאי בהכאת העמלקי והכנעני בישראל.

⋮

עי' עוד ב"חזקוני" (כאן) שכתב, "ויכום, העמלקים. ויכתום, הכנענים. דבר אחר, הרגו מהם, מחצו מהם".

והנה, לפירושו הראשון, שהיו עמלקי וכנעני שהכו בישראל, ומשו"ה כפל הכתוב "ויכום ויכתום", א"ש מה דבפרשת דברים (א, מד) נאמר רק פעם אחת - "ויכתו", דהתם לא הוזכר אלא אומה אחת - "ויצא האמורי", עיי"ש. [אכן צריך להבין, מדוע הכא נזכרו עמלקי וכנעני, ואילו התם נזכר אמורי].

"ויניזו אתו במשמר כי לא פרש' מזה יעשה לו" (טו, לר')

"כי לא פרש' מה יעשה לו. לא היו יודעים צאיזו מיתה ימות, אצל יודעים היו שמחלל קצת צמיתה" (ספרי טו, נז).

יש להקשות, דבסמוך (פסוק לה) נאמר "ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש רגום אתו באבנים כל העדה מחוץ למחנה", ולפמש"כ רש"י (כאן) שיודעים היו שדינו במיתה רק לא ידעו באיזו מיתה, סגי למיכתב "רגום אתו באבנים" וכו', ולמה הוצרך הכתוב להוסיף "מות יומת האיש", וצ"ע.

"והיה לכם לציצית וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתורו אזורי לבבכם ואזורי עיניכם אשר אתם זנים אזוריהם" (טו, לט)

איתא במנחות (ג): "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן", ופרש"י (שם) ד"ה שקולה מצוה זו) "מדכתיב את כל מצות. ועוד, דציצית בגימטריא ת"ר, וה' קשרים, וח' חוטין, הרי תרי"ג".

והנה ידוע הוא, שבעוון לשון הרע אדם מפסיד את כל המצוות שהיו בידו, כמש"כ ה"חפץ חיים" (שמירת הלשון, פ"ז) בשם "חובת הלבבות" (שער הכניעה, ריש פ"ז), "שמי שמדבר לשון הרע על חברו, הוא גורם שנוטלין ממנו זכיותיו שעשה עד עתה, ונותנין לחברו", עיי"ש.

לפ"ז, יש לבאר ולקשור תחילת הפרשה העוסקת בחטא המרגלים, שהוא עוון לשון הרע, לסוף הפרשה שנצטוונו במצות ציצית, שכשם שע"י מצות ציצית האדם בא לידי כל המצוות כולם, כך ע"י לשון הרע יכול האדם להפסיד כל המצוות כולם.

צריך ביאור, וכי בגלל שדרך כלב בחברון, זו סיבה שיתנו לו אותה [ובפרט, לדעת הרשב"ם וה"חזקוני" (כאן) שכל המרגלים באו לחברון, עיי"ש. א"כ כולם דרכו בה, ובמה נתייחד כלב יותר מהם שזכה בחברון].

ואין לומר, שקבלת השכר היתה עבור מה שניצל מעצת המרגלים. דא"כ מדוע קיבל את חברון, שהיא הגרועה שבארץ ישראל שהקצה לקברות מתים (רש"י כאן), היה לו לקבל חלק חשוב שבארץ ישראל. ועוד, מדוע יהושע לא קיבל שכר ג"כ ע"ז שניצל מעצת מרגלים.

ובעיקר האי קבלת שכר, יש להבין, הא קיי"ל (קידושין לט): "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא". וכן דרשו חז"ל בעירובין (כב). "היום לעשותם, למחר לקבל שכרם".

⋮

ונראה לומר, דאכן קבלת השכר לא היתה עבור מה שניצל מעצת המרגלים, אלא משום שהלך וטרח להתפלל בקברי אבות, שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם, והשכר הוא על העמל והטירחא, וזוהי כוונת רש"י שהביא קרא - "הארץ אשר דרך בה", שהשכר הוא על הדריכה, דכבה"ג שפיר יש שכר בעולם הזה, דמה דאמרינן "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", היינו שכר גוף המצוה, אבל שכר העמל והטירחא במצוה, יש אף בעולם הזה. ולכן יהושע שלא עשה כן, אלא הסתמך על תפילת משה שהתפלל עליו - "יה יושיעך מעצת מרגלים" (עי' רש"י פסוק טז), לא קיבל שכר עבור מעשה זה.

ומה שקיבל כלב דוקא את חברון, משום ששם טרח והתאמץ בתפילתו, ומקום זה היה חביב עליו ביותר. וכעין מה דאיתא בברכות (לא): "שמואל נתחייב מיתה על שהורה הלכה בפני עלי הכהן, ואמר עלי לחנה, שיתפלל עליה שתזכה לבן גדול יותר משמואל, וענתה לו חנה - "אל הנער הזה התפללתי". וביאר המהרש"א (שם), "דזה חביב לי שנולד לי ע"י תפילתי, משילוד לי אחר ע"י תפילתך". ואף כאן, ע"י שהתפלל כלב בחברון נתחבב עליו המקום, ולכן קיבל דוקא את חברון, אע"פ שהיתה הפסולת של ארץ ישראל.

"ויעפלו לעלות אל ראש ההר וארון ברית ה' ובישה לא מישו מקרב המזוזה" (יד, מד)

הנה, השווה הכתוב ארון ברית ה' למשה - "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה", והוא דבר נורא למתבונן, שבן אנוש יכול להגיע לדרגה כזאת ולהיות כארון ברית ה'. וכ"כ רש"י להלן (כא, ה) עה"פ "וידבר העם באלוקים ובמשה למה העליטנו ממצרים" וכו', וז"ל: "באלוקים ובמשה, השוו עבד לקונו" (תנחומא יט). "למה העליטנו, שניהם שווים".

בנותן טעם להביא כאן, מש"כ הרמב"ם (פ"ה מתשובה ה"ב) "כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו". וביאר הגר"א וסרמן זצ"ל (קובץ מאמרים), שכוונת הרמב"ם שכל אדם כפי כוחותיו וכישרונותיו שנתן לו הקב"ה, יכול להיות כמשה רבינו, שכשם ש משה רבינו ניצל כל כוחותיו, כך כל אדם יכול לנצל כל כוחותיו, ולהיות בבחינה זו כמשה רבינו, עיי"ש.

"וירד העמלקי והכנעני הישיב בהר ההוא ויכום ויכתום עד הזרמה" (יד, מה)

"ויכתום. כמו ולכות אותו טחון (דצלים ט, לא), מכה אחר מכה".